

FÖRKÖLI GÁBOR

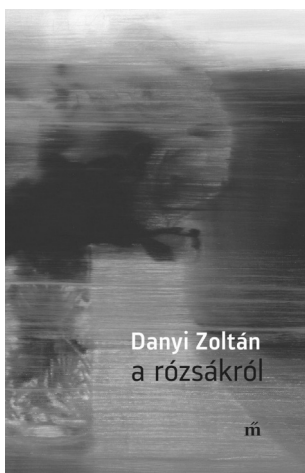
Megszállottságtól megszállottságig – gyógyulástörténet kérdőjelekkel

DANYI ZOLTÁN: A RÓZSÁKRÓL

Danyi Zoltán *Dögeltakarító*jának főhőse egyszerre volt erőszaktevő háborús bűnös és traumatizált ember. *A rózsákról* című új regényében a szerző eggyel hátrébb lép, és már nem a hadszíntérről tudósít, hanem a hátszorból. Az emberi testek és lelkek kivézetése azonban ott sem múlik el következmények nélkül. A szerző 2021-es regényének narrátora kompulzióktól szenved, fejében különös „szabályok” jelennek meg, és kényszeresen számol. Hogy mitől alakult ki ez az zavar – amennyire az ilyesmi felfejthető –, az fokozatosan bomlik ki az inkább hurkokat leíró, mintsem lineárisan haladó történetben. Egy biztos: a főszereplő nemcsak értelme, de teste fölött is elveszti a kontrollt, amikor kényes és megalázó betegségét műhibákkal tetézi az arctalan és átláthatatlan orvosi gépezet. Danyi *A dögeltakarító*ban sem ódzkodott a pszichoszomatikus tünetek kíméletlen leírásától – a narrátort kínzó vizelési inger és az annak kielégülését gátló fizikai és lelki tényezők részletezése töltötte ki a regény igen jelentős részét –, és mintha le sem tette volna a két könyv között a tollat, a szimptomák elemzését ugyanott folytatta a szerző, ahol abbahagyta. Az új könyvben a pszichológiai zavart a főszereplő péniszét megtámadó rejtélyes daganat tetézi.

A fallosz problémáival való megszállottság testesül meg a könyv címébe is beemelt rózsamotívumban. A főszereplő apja ugyanis palicsi vállalkozó, aki rózsákat termeszt, és az ő kertészetében dolgozik a narrátor is. Nem kerülhetjük el ezen a ponton az obligát összehasonlítást Tompa Andrea *Omerta* című regényével, ahol az egyik központi figura hivatása, sőt monomániája a rózsák nemesítése. A két regény közti különbség ott van, hogy amíg Tompánál a rózsza szakmai obszesszió, amely a nemesítésükön dolgozó Décsi Vil-

Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2021
472 oldal, 3999 forint

mérlegen

most vakká teszi tettei morális és politikai összefüggéseire – nevezetesen az ötvenes évekbeli román kommunista diktatúra kiépülésére –, addig Danyinál a rózsza funkciója az elfedés és a feledés szöges ellentéte: a regényben a rózsza projekciós felület, amelyen az egyetemesen szenvedő emberiség minden fájdalma megjelenhet. A feszlő bimbó és az oltáshoz megvágott tő a felsebzett emberi test metaforája a regényben. A virág mint a nemszerv konvencionális helyettesítője elsősorban arra utal, hogyan teszi a betegség a főhóst a lehető legkiszolgáltatottabbá, hiszen éppen intimitásában és férfiasságában veszti el az önrendelkezését. A rózsza ugyanakkor a kollektív test jelképe is a regényben. A rózsanemesítés eljárásait a természetbe való beavatkozás-ként, erőszakként leplezi le a narrátor, mint például a vadálás, a felesleges hajtások eltávolításának leírásakor: „ha a nemes rózsák felől közelítettem a dologhoz, akkor éppen ellenkezőleg, a vadálás azt jelentette, hogy az élősködőket írtom, de ha a vad-rózsák felől közelítettem a dologhoz, akkor éppen ellenkezőleg, a vadálás azt jelentette, hogy én is az elnyomók, az eltiprók, a leigázók oldalára állok” (47).

A felvetés félreérthetetlenül a kilencvenes évek jugoszláv háborúira és népiirtásaira vonatkozik. A rózsza lesz az a központi allegória, amely a főhősnek segít értelmezni azokat az eseményeket, amelyeknek amúgy csak a perifériáján tengeti életét, miután apja hamis igazolásokkal elintézi, hogy ne vigyék el katonának. Így hát – noha adná magát – Szarajevó rózsái, a gránátok sugaras nyomai nem jelennek meg a regény lapjain, annál inkább a kivándorlás, a kilátástalanság és az otthon maradó kizsálgatottsága, a rosszhiszemű nyereszkeskedés határon innen és túl. A rózsza a narrációnak is kötőanyaga, amely a történelmi regényekben szokásos társadalmi tablók és összefüggésrendszerek funkcióját látja el. Mint már említettem, egy beszűkült tudat határozza meg a regény történetmesélését. Ez a beszűkült tudat tehát – amelyet a szuggesztív, méltán dicséret mondatfűzés is remekül érzékeltet – a sérülékeny férfiidentitásra, a betegségre és az annak következtében tönkrement házasságra fókuszál, és mindennek a közvetítője a rózsza metaforája, amely elhatalmasodik a narrátor elméjében. A palicsi rózsakertész bolond fia: ezt akár Tolnai Ottó is írhatná. Danyi Zoltán egy-egy mondata, bekezdése emlékeztet is Tolnai írásaira, igaz, nála más a narráció, és mások a történetmondás ismeretelméleti előfeltevései. Danyi elbeszélője nem a líra időtlen bolondja, akinek sajátos perspektívája költői és groteszk tragikumot teremt szinte bármiből. A regényben ugyanis a narrátor végül rájön, hogy pszichózis foglya, így megnyílik az időbeli változás perspektívája is a könyvben.

A rózsákról végsősoron egy gyógyulás története, amelyben fontos szerepe van az írásnak. A könyv azt dokumentálja, hogyan talál rá a rózsakertész fia az önelbeszélés lehetőségére, vagyis a regény a saját történetét írja meg. Jól tudjuk, hogy az így eljáró, önreflexív regények esetében a fikció síkján megszülető mű sohasem hozható teljesen fedésbe az olvasó által kézbe vett könyvvel, mégis a regény megírásával végződő regény egyfajta realista paktum illúzióját kínálja az olvasónak. Itt a bolond megszállottság már nem átlényegítő varázseszköz, amely magát az elbeszélést működteti, hanem éppen az az akadály, amelytől meg kellene szabadulni az elbeszélés sikeressége érdekében. Az önterápiaként felfogott alkotás lehetővé teszi, hogy az írás értelmére és státuszára kérdezzünk rá. A terapeutikus alkotómunka ugyanis bárki számára elérhető, nem professzionális tevékenységnek tűnik elsősre, így csak egy bizonyos feszültség árán képes az olvasó az ilyen jellegű könyveket az íróvá válás krónikáiként olvasni. Ugyanakkor jól ismerjük Cioran Kertész Imre által is sokat idézett aforizmáját, amely szerint ha a szerző nem írhatna, már régen föbbe lőtte volna magát. Vagyis az

írás – legyen bármilyen hivatásos kompetenciákkal felvértezett szerző is a művelője – mindig önterápia, sőt pszichológiai, egzisztenciális szükséglet. A terapeutikus írás bizonyos szempontól az a terep, amelyen a professzionális és dilettáns írás egymástól nem különíthető el.

Az, hogy Danyi gyógyulástörténetet írt, mégis problematikus. Nemcsak azért, mert eleve nehéz radikális művet írni úgy, hogy a szöveg sava-borsát adó zavaros elbeszélői tudat a regény végére történetesen kitisztul. (Ezért nem voltam annak idején teljesen megelégedve Barnás Ferenc *Másik halál* című könyvével sem.) Itt vissza kell térnünk a rózsza motívumához. Amíg kényszerképzetek foglya a narrátor, addig lehetséges, hogy a rózsza egyre terebélyesedő metaforikája a kétségbeesett értelemkeresés túlburjánzó tünetegyüttese legyen. Addig a szöveg az olvasóban is mozgásban tartja az értelemképzés mechanikáját, és addig a bolond beszéden átszüremlő rendszer izgalmas lehetőségeket tartogat. A palicsi rózsatermesztő fia azonban az őt megbetegítő környezetből kiszabadulva sem hagy fel a rózsák kényszeres szimbólummá emelésével, amely mintha a fejében végre elhallgató „szabályok” helyét venné át. A főhős Belgiumba és Franciaországba eljutva találja meg az értelmes és termékeny élet felé vezető utat, és itt jön rá arra is, hogy amit a természet és a rózsza vadhajtásai ellen elkövetett erőszakban felismert az emberi lényről, az univerzálisan érvényes. Amit a szerbek csináltak a bosnyákokkal és az albánokkal, és mindaz, amit egymás ellen a széteső Jugoszlávia lakói ebben a végtelenül kusza történetben elkövettek, az számtalan változatban megjelent már a történelemben – történetesen most a gyarmatosítás tanulságait ismeri fel a narrátorunk a rózsák példáján. A rózsamotívum magyarázó elvként való erőltetésével nem is az a probléma, hogy ekkor már szinte didaxisba fullad – sokkal inkább az, hogy többet ígér, mint amennyit az olvasónak adni képes. Ilyen az emberi természet: erőszakos, hatalmaskodó, ilyen volt, mióta világ a világ, ilyen a Balkánon, és ilyen még a kifinomult Nyugaton is – érzük be hát ennyivel? Nincs hát semmi, ami a Jugoszláviával történtek sajátosságait magyarázná? Félreértés ne essék, nem a történelmi regény már emlegetett monumentális tablói hiányolom Danyi könyvéből. Elvégre sokáig úgy tűnik, hogy a szerző jól választotta meg az elbeszélés perspektíváját: az orvosi hatalom karkai működése, amely valószínűleg főlöszeges és elkerülhető műtétekre kényszeríti a főszereplőt, sokkal elevenebben illusztrálja minden túlhajtott metaforánál, hová vezet az ember szisztematikus megnyomorítása. És mondjuk ki: Danyi mindent behálózó rózsaindáival azért jár egy nagy nyereség is. Olyan perspektívát tudnak kínálni, ahonnan minden fensőbbiség szertefoszlik: amit a Balkánon tettek egymással a széteső Jugoszlávia népei, nem nagyon különbözik attól, amit a belgák tettek gyarmataikon, és amit aztán az ottani milíciák műveltek egymással és a lakossággal. Az erőszaknak lehetnek helyi okai, de nem lehet helyi arca. A kultúrfőlény hamis igézete, a háborúba küldött és háborútól sújtott embertársaink lenézése ellen bizony nagyobb szükség van az orvosságra most, mint akár ezelőtt néhány éve. Ezt tudja megadni nekünk Danyi Zoltán regénye.